

ԺՈՂՈՎԱԾՈՒ

ԵՐԵՎԱՆԻ ՊԵՏԱԿԱՆ
ՆԱՄԱՆՍԱՐԱՆ

ԻՐԱՎԱԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ՖԱԿՈՒԼՏԵՏ

ԵՊՆ ԻՐԱՎԱԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ՖԱԿՈՒԼՏԵՏԻ ՊՐՈՖԵՍՈՐԱԴԱՍԱԽՈՍԱԿԱՆ ԿԱԶՄԻ ԳԻՏԱԺՈՂՈՎԻ ՆՅՈՒԹԵՐԻ ԺՈՂՈՎԱԾՈՒ

ՆՎԻՐՎՈՒՄ Է
ՆՆ ԱՆԿԱԽՈՒԹՅԱՆ
25-ԱՄՅԱԿԻՆ

ԵՐԵՎԱՆԻ ՊԵՏԱԿԱՆ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆ

ԵՊՀ ԻՐԱՎԱԳԻՏՈՒԹՅԱՆ ՖԱԿՈՒԼՏԵՏԻ
ՊՐՈՖԵՍՈՐԱԴԱՍԱԽՈՍԱԿԱՆ ԿԱԶՄԻ
ԳԻՏԱԺՈՂՈՎԻ ՆՅՈՒԹԵՐԻ
ԺՈՂՈՎԱԾՈՒ

ՆՎԻՐՎՈՒՄ Է
ՀՀ ԱՆԿԱԽՈՒԹՅԱՆ 25-ԱՄՅԱԿԻՆ

Երևան
ԵՊՀ հրատարակչություն
2017

ՀՏԴ 340:06
ԳՄԴ 67
Ե 813

*Հրատարակության և երաշխավորել
ԵՊՀ իրավագիտության ֆակուլտետի խորհուրդը*

Գլխավոր խմբագիր՝

**իրավ. գիտ. դոկտոր, պրոֆեսոր,
ՀՀ ԳԱԱ ակադեմիկոս Գ. Ս. Ղազինյան**

Գլխավոր խմբագրի տեղակալներ՝

**իրավ. գիտ. դոկտոր, պրոֆեսոր Ա. Մ. Հայկյանց
իրավ. գիտ. թեկնածու, դոցենտ Կ. Ա. Գևորգյան**

Խմբագրակազմ՝

**իրավ. գիտ. դոկտոր, պրոֆեսոր Ա. Հ. Գաբուզյան
իրավ. գիտ. դոկտոր, պրոֆեսոր Ս. Ա. Դիրանդյան
իրավ. գիտ. դոկտոր, պրոֆեսոր Ա. Գ. Վաղարշյան
իրավ. գիտ. դոկտոր, պրոֆեսոր Գ. Բ. Դանիելյան
իրավ. գիտ. դոկտոր, պրոֆեսոր Վ.Վ. Ստեփանյան
իրավ. գիտ. դոկտոր, պրոֆեսոր Վ. Դ. Ավետիսյան
իրավ. գիտ. թեկնածու, դոցենտ Ս. Գ. Մեղրյան**

Ե 813 ԵՊՀ իրավագիտության ֆակուլտետի պրոֆեսորադասախոսական կազմի գիտաժողովի նյութերի ժողովածու/ ԵՊՀ; Գլխ. խմբ.՝ Գ. Ս. Ղազինյան. –Եր., ԵՊՀ, 2017, 534 էջ:

Ժողովածուն ամփոփում է ԵՊՀ իրավագիտության ֆակուլտետում 2016 թ. դեկտեմբերի 8-ին տեղի ունեցած գիտաժողովի նյութերը՝ նվիրված ՀՀ Սահմանադրությունն ընդունելու 20-ամյակին:

Այն ընդգրկում է իրավունքի գրեթե բոլոր ճյուղերի վերաբերյալ գիտական աշխատանքներ, որոնք աչքի են ընկնում բարձրացված հարցերի արդիանակությամբ, տեսական խոր վերլուծություններով և գործնական նշանակությամբ: Ժողովածուի մեջ տեղ են գտել ինչպես ճանաչված գիտնականների, այնպես էլ երիտասարդ դասախոսների ու ասպիրանտների աշխատանքները: Կարող է օգտակար լինել իրավաբան տեսաբաններին, իրավաստեղծ և իրավակիրառ մարմինների ներկայացուցիչներին, իրավունքի տարբեր հարցերով հետաքրքրվողներին:

ՀՏԴ 340:06
ԳՄԴ 67

ISBN 978-5-8084-2208-7

© ԵՊՀ հրատ., 2017
© Հեղ. խումբ, 2017

ՕՏԱՐԵՐԿՐՅԱ ՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ԴԱՏԱԿԱՆ
ԱՆՁԵՌՆԱԽԵԼԻՈՒԹՅԱՆ ՀԻՄՆԱԽՆԴԻՐԸ ՀՀ
ՔԱՂԱՔԱՑԻԱԿԱՆ ԴԱՏԱՎԱՐՈՒԹՅՈՒՆՈՒՄ

Պավել Թադևոսյան

*ԵՂՁ քաղաքացիական դատավարության ամբիոնի ասիստենտ,
իրավաբանական գիտությունների թեկնածու*

Պետության՝ որպես քաղաքացիական դատավարության մասնակցի կարգավիճակը առաջին հերթին հիմնված է վերջինիս ինքնիշխանության հատկանիշի վրա, ինչն էլ կանխորոշել է քաղաքացիական դատավարական հարաբերություններում ներկայումս աշխարհի գրեթե բոլոր պետություններում տարածված պետությունների անձեռնմխելիության (իմունիտետի) սկզբունքի կիրառումը: Պետությունների դատական անձեռնմխելիության հետ կապված հիմնահարցերը ներկայումս առավել քան երբևէ արդիական են դարձել՝ հաշվի առնելով այն, որ ամբողջ աշխարհում ավելի հաճախակի են ներկայացվում քաղաքացիական հայցեր պետությունների դեմ, որոնք ոչ միայն պայմանավորված են պետությունների՝ առևտրի ոլորտում ակտիվացման արդյունքում անձանց հետ կնքվող աշխատանքային, ծառայությունների մատուցման և այլ պայմանագրերի հետ կապված վեճերի, պետության կողմից վնաս պատճառելու արդյունքում առաջացող վեճերի քանակի ավելացման հետ, այլ նաև այդ պետությունների կողմից անձանց գույքի պետականացման, խոշտանգումների, ապօրինի դատապարտման և այլ իրավունքների խախտումների հետ: Միաժամանակ հաճախ է պատահում, որ նման գործերով պետության դեմ դատական հայցերը հարուցվում են ոչ թե տվյալ պետության դատարաններում, այլ մեկ այլ՝ երրորդ պետությունում, որտեղ, օրինակ, պետք է կատարվեր պայմանագիրը, կամ պատճառվել է վնասը, կամ անձը, ում իրավունքները խախտվել են, հնարավորություն չունի հայցը ներկայացնել տվյալ պետության դատարան՝ ներկայացնելով այն պետության դատարան, որտեղ

գտնվում է¹: Այստեղ առաջ է գալիս այն հարցը, թե արդյոք տվյալ պետությունը պետք է ենթարկվի այն պետության դատարանի իրավասությանը, որտեղ հարուցվել է հայցը, թե վերջինս օգտվում է դատական անձեռնմխելիությունից և նրա դեմ հայց կարող է հարուցվել միայն իր դատարաններում: Անհրաժեշտ է նկատել, որ պետության և վերջինիս սեփականության անձեռնմխելիության խնդիրն արդիական է ոչ միայն անցումային շրջանում գտնվող պետությունների համար, ինչպիսին Հայաստանի Հանրապետությունն է, այլ նաև այնպիսի զարգացած պետությունների համար, որոնք առնչվում են այս ինստիտուտին ավելի քան երկու հարյուրամյակ (ԱՄՆ, Մեծ Բրիտանիա, Ֆրանսիա և այլն): Որպես վառ օրինակ կարելի է հիշատակել մեծ աղմուկ հանած և շատերին հատնի Մարիա Ալտմանն ընդդեմ Ավստրիայի Հանրապետության 2004 թ. գործը, երբ ԱՄՆ քաղաքացին հայց էր ներկայացրել ԱՄՆ դատարան ընդդեմ Ավստրիայի Հանրապետության՝ պահանջելով Ավստրիայի ազգային պատկերասրահից իրեն հանձնել Գուստավ Կլիմտի մի քանի նկարները, որոնք խլվել էին նրա ընտանիքից երկրորդ համաշխարհային պատերազմի տարիներին, այնուհետև պետականացվել Ավստրիայի Հանրապետության կողմից²: Օտարերկրյա պետության անձեռնմխելիության խնդիրն բազմիցս բախվել են նաև ՀՀ դատարանները: Մինչդեռ ՀՀ-ում այս ինստիտուտի հետ կապված օրենսդրական ձևակերպումները խիստ թերի են և հնացած: Այդ իսկ պատճառով սույն հոդվածի շրջանակներում կփորձենք մանրամասն ներկայացնել այս ինստիտուտը, վերհանել օտարերկրյա պետությունների՝ քա-

¹ Որպես օրինակ կարելի է բերել միջազգային մասնավոր իրավունքին հայտնի Հուանգ Գեում Ջուն ընդդեմ Ճապոնիայի 2002 թ. գործը, երբ Հարավային Կորեայի թվով տասնհինգ քաղաքացիներ դիմել էին կրկին ԱՄՆ դատարան ընդդեմ Ճապոնիայի, որի բանակի զինվորները երկրորդ համաշխարհային պատերազմի տարիներին նրանց ենթարկել էին խոշտանգումների և սեռական ստրկության: Ավելի մանրամասն տե՛ս Sean D. Murphy *United States Practice in International Law: 2002-2004, Volume 2*, Cambridge University Press, էջեր 55-56:

² Տե՛ս <https://supreme.justia.com/cases/federal/us/541/677/>

ղաքացիական դատավարություններին մասնակցության բնագավառում միջազգային փորձը, առաջարկել նորովի լուծումներ ՀՀ օրենսդրական կարգավորումներում:

Օտարերկրյա պետության իմունիտետը կամ հայերեն՝ անձեռնմխելիությունը ենթադրում է վերջինիս ազատ լինելը այլ պետության օրենսդրական, վարչական և դատական իրավասությունից, դրանց չենթարկվելը: Սա էլ իր հերթին նշանակում է, որ օտարերկրյա պետությունները՝ որպես ինքնիշխանության կրողներ, չեն կարող ներգրավվել որպես պատասխանող այլ պետության դատարաններում, նրանց նկատմամբ չեն կարող կիրառվել դատական ակտերի հարկադիր կատարման միջոցներ¹: Ինչպես նշում է իրավագետ Է.Վ. Տումանովը՝ պետության անձեռնմխելիությունը հանդիսանում է վերջինիս ինքնիշխանության շարունակությունը միջազգային բնույթի քաղաքացիաիրավական հարաբերություններում և, ինչպես և պետության ինքնիշխանությունը, հիմնված է միջազգային իրավունքի հատուկ նորմերի՝ հիմնական սկզբունքների վրա²:

Պետությունների անձեռնմխելիության իրավական բնույթը իրավագետները հիմնավորում են տարբեր տեսություններով, սակայն մեր կարծիքով դրա հիմքում ընկած է պետությունների հավասարության տեսությունը, որի հիմքում ընկած է լատիներեն «*par in parem non habet jurisdictionem*» կանոնը (հավասարը հավասարի նկատմամբ չունի իրավասություն): Բացի բազմաթիվ տեսաբաններից³, պետությունների անձեռնմխելիությունը նշված տեսությամբ են բացատրում նաև Եվրոպայի Խորհրդի նախարարների կոմիտեի փորձագետները՝ 1972 թ. Պետության անձեռնմխելիության մասին եվրոպական կոնվենցիայի բացատրական զեկույցի նախաբանում, մասնավորապես նշելով. «Պետության իմունիտետը միջազգային ի-

¹ Sté u Луниц Л. А., Курс международного частного права, Москва, 2002, էջ 857:

² Sté u Туманов Э. В., *Современные тенденции развития иммунитета государства в трансграничных частноправовых отношениях*: автореф. дисс. на соиск. уч. степени кандидата юридических наук, 2011թ. էջ 10:

³ Sté u օրինակ, Оппенгейм Л., Международное право. Том 1, М., 1948 թ., էջեր 248-445:

րավունքի հայեցակարգ է, որը հանդիսանում է *par in parem non habet jurisdictionem* սկզբունքի զարգացումը, և որի ուժով մեկ պետությունը չի ենթարկվում մեկ այլ պետության իրավասությանը»¹:

Այսպիսով, հիմնված լինելով պետությունների հավասարության սկզբունքի վրա պետությունների դատական անձեռնմխելիության ինստիտուտը գոյություն ունի և արդեն երկու հարյուրամյակից ավելի կիրառվում է տարբեր պետությունների դատարանների կողմից այլ պետությունների դեմ հայց ներկայացվելու դեպքերում: Առաջին հայտնի դեպքը, երբ օտարերկրյա պետության անձեռնմխելիությունը ճանաչվել է մեկ այլ պետության դատարանում, գրանցվել է դեռևս 1668 թ., երբ անգլիական դատարանի կողմից անձեռնմխելիության հիմքով անթույլատրելի էր համարվել օտարերկրյա նավահանգստում այլ պետության մարմինների կողմից կալանքի կիրառումը իսպանական երեք ռազմական նավերի նկատմամբ՝ կապված Իսպանիայի թագավորի պարտքի հետ²: Հետագայում այս սկզբունքը

¹ Տե՛ս CETS 074_ Explanatory Report to the European Convention on State Immunity, Basel 16 V 1972 <https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016800c96c3>

Պետությունների դատավարական անձեռնմխելիությունը հիմնավորող տեսություններից ուշադրության է արժանի նաև միջազգային քաղաքավարության տեսությունը, որի համաձայն պետությունների անձեռնմխելիությունը հանդիսանում է միջազգային քաղաքավարության և պետությունների միջև բարիդրացիական հարաբերությունների դրսևորման արդյունք: Նշված տեսությունը անգամ իր ամրագրումն է ստացել ԱՄՆ դատարանների նախադեպային որոշումներում: Այսպես ԱՄՆ Նյու-Յորք նահանգի բարձրագույն դատարանը իր Վալեյմանն ընդդեմ ԽՍՀՄ գործով 01.10.1959 թ. որոշման մեջ նշում է, որ երբ ԱՄՆ դատարաններում քննվում են օտարերկրյա պետություններին և նրանց սեփականությանը վերաբերող հարցեր, դրանք պետք է քննարկվեն և լուծվեն հաշվի առնելով պետությունների փոխհարաբերություններում միջազգային քաղաքավարության սկզբունքը և ԱՄՆ պետության պարտամենտի միջազգային հարաբերությունների ոլորտում որդեգրած քաղաքականությունը:

² Տե՛ս Силкина И. В. Актуальные проблемы иммунитета иностранного государства и его собственности в международном частном праве. Дисс. на соиск. уч. степени канд. юридических наук. Москва, 2007թ., էջ 28:

լայն կիրառում ստացավ ինչպես ընդհանուր, այնպես էլ մայրցամաքային իրավունքի երկրների դատարանների կողմից:

Սակայն, եթե մինչև 20-րդ դարի երկրորդ կեսը գրեթե բոլոր պետությունները՝ բացառությամբ Արևմտյան Եվրոպայի որոշ պետությունների, կիրառում էին օտարերկրյա պետության բացարձակ անձեռնմխելիության սկզբունքը, այսինքն՝ պետությունների անձեռնմխելիությունը առանց որևէ սահմանափակման, ապա 20-րդ դարի երկրորդ կեսից պետությունների միջազգային քաղաքացիական իրավահարաբերություններին մասնակցության ակտիվացմանը գուրնթաց մշակվեց և որոշ պետությունների կողմից սկսեց կիրառվել «առևտրական պետություն» հասկացությունը և դրան համապատասխան՝ պետությունների գործառույթային անձեռնմխելիության տեսությունը: Պետությունների բացարձակ անձեռնմխելիության տեսության համաձայն՝ պետությունը որևէ դեպքում չի կարող ենթարկվել մեկ այլ պետության դատարանների իրավասությանը՝ անկախ տվյալ պետության գործողությունների բնույթից: Հետևաբար, անգամ եթե պետությունը կնքում է քաղաքացիական պայմանագրեր, այն շարունակում է հանդես գալ իր ինքնիշխանության դիրքերից նաև տնտեսության ոլորտում: Պետությունների բացարձակ անձեռնմխելիության տեսությունը հիմնված է հետևյալ երեք կանոնների վրա. 1. օտարերկրյա պետությունը կարող է ենթարկվել այլ պետության դատարանների իրավասությանը միայն դրա վերաբերյալ օտարերկրյա պետության կողմից արտահայտած ուղղակի համաձայնության դեպքում, 2. պետության կողմից մեկ այլ պետության տարածքում որոշակի գործողություններ կատարելը, այդ թվում քաղաքացիաիրավական բնույթի, չի նշանակում որ տվյալ պետությունը այդ գործողությունների հետ կապված պետք է ենթարկվի մյուս պետության դատարանների իրավասությանը, 3. պետության քաղաքացիաիրավական գործարքները ենթարկվում են միայն տվյալ պետության իրավունքին¹: Այսպես, բացարձակ անձեռնմխելիության տեսության կողմնակից Լ. Լունցը նշում էր. «Ձեռք բերելով գույք իր ներկայացուցչությո-

¹ См. у Лунц Л. А., Курс международного частного права, Москва, 2002, էջ 395:

յունների համար արտերկրում, կնքելով գույքային բնույթի գործարքներ օտարերկրյա իրավաբանական անձանց և քաղաքացիների հետ, ընդունելով այլ պետությունում բացված ժառանգություն՝ պետությունը, այնուամենայնիվ, չի ենթարկում այդ հարաբերությունները ո՛չ օտարերկրյա օրենքին, ո՛չ էլ օտարերկրյա պետության իրավասությանը»¹: Մինևույն ժամանակ պետության բացարձակ անձեռնմխելիության տեսության կողմնակիցները, չեն բացառում պետության դեմ հայց ներկայացնելու հնարավորությունը՝ դրա համար առաջարկելով հետևյալ հնարավորությունները՝ 1.պետության համաձայնությունը իր դեմ այլ պետության դատարանում հայց հարուցելու հարցում, 2. պետության դեմ հենց իր դատարաններում հայց հարուցելու հնարավորությունը, 3. պետության հետ առաջացած վեճի լուծումը դիվանագիտական ճանապարհներով²:

Ինչպես նշվեց, 20-րդ դարի երկրորդ կեսից որոշ պետություններ սկսեցին հետևել պետությունների գործառութային կամ այլ կերպ ասած՝ սահմանափակ անձեռնմխելիության տեսությանը: Նշված տեսության համաձայն, եթե պետությունն իրականացնում է իշխանական գործողություններ (*acta jure imperii*), այն հանդես է գալիս ինքնիշխանության դիրքերից և միշտ օգտվում է անձեռնմխելիությունից: Մինչդեռ, եթե պետությունը մտնում է մասնավոր իրավահարաբերությունների մեջ, կատարում է մասնավոր իրավական գործողություններ (*acta jure gestionis*), օրինակ՝ զբաղվում է առևտրային գործունեությամբ, մասնավոր անձանց հետ կնքում է ապրանքների մատակարարման, ծառայությունների մատուցման պայմանագրեր, այն հանդես է գալիս որպես մասնավոր անձ, անձեռնմխելիությունից տվյալ գործողությունների համար չի օգտվում, և նրա դեմ կարելի է հայց ներկայացնել դատարան: Հատկանշական է, որ գործառութային անձեռնմխելիության տեսության տարածումը որոշ հեղինակներ կապում են հատկապես կոմունիստական պետությունների կողմից

¹ Տե՛ս նույն տեղում, էջեր 394-395:

² Տե՛ս Иванов С. И., Международно-правовые аспекты иммунитета государства, его собственности. М., 1983թ., էջ 5:

արտաքին առևտրի ոլորտում պետական մենաշնորհի սահմանելու հետ: Այսպես ամերիկացի իրավագետ Լ. Մամերսը՝ խոսելով այս երկու տեսությունների մասին նշում է. «Պետությունների բացարձակ անձեռնմխելիության նորմն անցյալում, երբ կառավարությունների գործողությունները սահմանափակ էին, գործում էր բավականին լավ: Բայց երբ կառավարությունները, հատկապես՝ կոմունիստական, սկսեցին վերահսկել պետական կյանքի բոլոր ոլորտները և գրադվել առևտրային գործունեության տարբեր տեսակներով, հին նորմը (բացարձակ անձեռնմխելիության-Պ.Թ.) սկսեց անարդարացիորեն օժանդակել օտարերկրյա պետություններին՝ ի վնաս վերջիններիս մասնավոր մրցակիցների»¹: Նման տեսակետ են արտահայտում նաև այլ հեղինակներ²: Հենց այս նկատառումներից ելնելով, օտարերկրյա պետությունների կամ օտարերկրյա պետական կազմակերպությունների հետ մասնավոր-իրավական հարաբերությունների մեջ մտնող իր քաղաքացիների և իրավաբանական անձանց շահերը պաշտպանելու նպատակով ԱՄՆ-ն 1976 թ. ընդունեց «Օտարերկրյա պետության իմունիտետների մասին» օրենքը³, դառնալով առաջին պետությունը, որն օրենսդրորեն ամրագրեց այս տեսությունը և, ըստ էության, հիմք դնելով նշված տեսության զարգացման նոր փուլին⁴: ԱՄՆ-ի օրինակին հետևեցին և օտարերկրյա պե-

¹ Տե՛ս Summers L. The International Law of Peace. New York. 1972 թ., էջ 61:

² Տե՛ս **Богуславский, М. М. Иммунитет государства** Москва: НОРМА; Москва: Изд. ИМО 1962 թ., էջ 37:

³ Տե՛ս Foreign Sovereign Immunities Act of 1976 // Public Law. Ch.94-583. Washington, 1976 թ., էջեր 2897-2898:

⁴ Մինչև 1976 թ. փորձեր կատարվել էին կանոնակարգել օտարերկրյա պետությունների անձեռնմխելիության ոլորտը՝ հիմք ընդունելով հենց սահմանափակ անձեռնմխելիության տեսությունը, մասնավորապես, Ազգերի Լիգայի՝ միջազգային իրավունքի կոդիֆիկացման հանձնաժողովը 1926 թ. մշակել էր օտարերկրյա պետության վերոնշյալ տեսության վրա հիմնված անձեռնմխելիությունը կանոնակարգող նախագիծ, որը, սակայն, այդպես էլ չընդունվեց, իսկ արդեն 1972 թ. Եվրոպայի խորհուրդը ընդունեց «Պետության անձեռնմխելիության մասին» կոնվենիցիան, որը սակայն վավերացվել է շատ քիչ պետությունների կողմից: Բացի այդ արդեն 1940-1950 թթ. մի շարք

տությունների գործառույթային անձեռնմխելիությունն ամրագրող օրենքներ ընդունեցին նաև այլ պետություններ. Մեծ Բրիտանիայում 1978 թ. ընդունվեց «Պետության անձեռնմխելիության մասին» ակտը, Մինգապուրում 1979 թ., ՀԱՀ-ում 1981 թ. և Ավստրալիայում 1984 թ.՝ նույն անվանմամբ ակտերը, Կանադայում 1982 թ.՝ «Կանադական դատարաններում պետությանը անձեռնմխելիություն տրամադրելու մասին» ակտը և այլն¹, իսկ արդեն 2004 թ. ընդունվեց «Պետությունների և նրանց սեփականության յուրիսդիկցիոն իմունիտետների մասին» ՄԱԿ-ի կոնվենցիան, որի երրորդ մասն ամբողջությամբ նվիրված է պետությունների անձեռնմխելիությունը սահմանափակող դեպքերին²:

Ինչ վերաբերում է Խորհրդային Միությանը, ապա այն ի սկզբանե, բնականաբար, իր իրավակարգավորումների հիմքում դրել էր օտարերկրյա պետության բացարձակ անձեռնմխելիության տեսությունը: Այսպես, 1961 թ. ԽՍՀ միության և միութենական հանրապետությունների քաղաքացիական դատավարության հիմունքների 61 հոդվածի համաձայն՝ օտարերկրյա պետության դեմ հայց հարուցելը, հայցն ապահովելը և բռնազանձումն օտարերկրյա պետության՝ ԽՍՀ Միությունում գտնվող գույքի վրա տարածելը կարող են թույլատրվել համապատասխան պետության իրավասու մարմինների համաձայնությամբ միայն: Նույն հոդվածի երրորդ մասում արդեն բացահայտվում էր նշված իրավակարգավորման նպատակը, մասնավորապես, այնտեղ նշվում էր. «Այն դեպքերում, երբ օտարերկրյա պետությունում չի ապահովվում Խորհրդային պետությանը, նրա գույքի կամ Խորհրդային պետության ներկայացուցիչներին նույնպի-

ելրոպական պետությունների դատարաններ արդեն իսկ սկսել էին ընդունել հենց սահմանափակ անձեռնմխելիության տեսության վրա հիմնված որոշումներ: Ավելի մանրամասն տե՛ս Хлестова И. О. Проблемы юрисдикционного иммунитета иностранного государства. Дисс. на соиск. уч. степени доктора юридических наук. Москва, 2003 թ., էջեր 29-35:

¹ See Materials on Jurisdictional Immunities of states and their property. New York, 1982 թ., էջեր 7-40:

² http://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/4_1_2004.pdf

սի անձեռնմխելիություն, որպիսին, այս հողվածի համաձայն, ապահովում է օտարերկրյա պետություններին, նրանց գույքի կամ ԽՍՀ Միությունում օտարերկրյա պետությունների ներկայացուցիչների նկատմամբ, ԽՍՀՄ Նախարարների խորհրդի կամ այլ իրավագորմարմնի կողմից կարող է առաջարկվել, որպեսզի այդ պետության, նրա գույքի կամ այդ պետության ներկայացուցիչ նկատմամբ կիրառվեն պատասխան միջոցառումներ»։ Հետագայում այս հողվածն ամբողջությամբ արտացոլվեց 1964 թ. միութենական հանրապետությունների, այդ թվում՝ ՀԽՍՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքերում¹։ Փաստորեն, օրենսդրության մեջ ամրագրելով բացարձակ անձեռնմխելիության սկզբունքը, միաժամանակ նախատեսելով պատասխան սահմանափակումներ այն պետությունների համար, որոնք նույն սկզբունքով չէին առաջնորդվի ԽՍՀՄ հետ հարաբերություններում, Խորհրդային Միությունը, որն ամբողջությամբ պետականացրել էր երկրի արտաքին առևտուրը, փորձում էր կանխել իր դեմ հայցերի ներկայացումն այլ պետություններում։ Նշված իրավակարգավորումը Հայաստանում գործեց անկախացումից հետո էլ, և անգամ ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի ընդունմամբ էլ պատկերը չփոխվեց։ Այսպես, ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքի՝ օտարերկրյա պետությունների անձեռնմխելիությանը նվիրված «Դատական իմունիտետը» վերտառությամբ 245 հոդվածի 1-ին մասում սահմանվում է. «Դատարանում օտարերկրյա պետության դեմ հայց հարուցելը, նրան որպես երրորդ անձ գործին մասնակից դարձնելը, օտարերկրյա պետությանը պատկանող՝ Հայաստանի Հանրապետության տարածքում գտնվող գույքի վրա արգելանք դնելը ու դրա նկատմամբ հայցի ապահովման այլ միջոցներ ձեռնարկելը, դատարանի վճռի հարկադիր կատարման կարգով այդ գույքի վրա բռնագանձում տարածելը թույլատրվում է միայն համապատասխան պետության իրավասու մարմինների համաձայնությամբ, եթե Հայաստանի Հանրապետության միջազգային պայ-

¹ Տե՛ս ՀԽՍՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգիրք (ընդունվել է 04.06.1964թ., ուժի մեջ է մտել 01.01.1965թ. ՀՍՍՀԳՍ 1964/17), հոդված 429։

մանագրերով այլ բան նախատեսված չէ»¹: Հնարավոր փոխադարձ սահմանափակումների մասին ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգիրքը դրույթ չի պարունակում: Փաստորեն՝ ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքում էլ սահմանվեց, որ օտարերկրյա պետության դեմ հայց կարող է հարուցվել միայն վերջինիս համաձայնությամբ: Ավելին, նշված իրավակարգավորումից բխում է, որ անգամ այն դեպքերում, երբ օտարերկրյա պետությունն է որևէ անձի դեմ հայց հարուցել Հայաստանի Հանրապետության դատարանում, ապա տվյալ անձը նույնիսկ իր իրավունքների պաշտպանության համար հակընդդեմ հայց չի կարող հարուցել հայց ներկայացրած օտարերկրյա պետության դեմ, եթե առկա չէ վերջինիս համաձայնությունը: Ընդ որում, ՔԴՕ-ն ընդհանրապես չի անդրադառնում նշված համաձայնությունն արտահայտելու եղանակներին, ինչպես նաև այն հարցին, թե ինչպես պետք է վարվի ՀՀ դատարանը, երբ հայց է ներկայացվում օտարերկրյա պետության դեմ և վերջինիս կողմից տրված համաձայնությունը հայցին կցված չէ: Տվյալ դեպքում դատարանը չի կարող վերադարձնել հայցադիմումը, քանի որ վերադարձման նման հիմք օրենսգրքում սահմանված չէ, չի կարող, մեր կարծիքով, նաև մերժել հայցադիմումի ընդունումը՝ վեճը դատարանին ենթակա չլինելու հիմքով, հետագայում օտարերկրյա պետության կողմից նման համաձայնություն տալու դեպքում այլևս հնարավոր չի լինի կրկին դիմել դատարան, քանի որ նույն անձանց միջև, նույն առարկայի վերաբերյալ և միևնույն հիմքերով վեճի վերաբերյալ առկա կլինի հայցադիմումի ընդունումը մերժելու վերաբերյալ որոշում: Արդյունքում՝ հստակ իրավակարգավորման բացակայության պայմաններում ՀՀ դատական պրակտիկան այս հարցի վերաբերյալ աչքի է ընկնում իրար հակասող դատական ակտերով. մի դեպքում դատարանները վերադարձնում են հայցադիմումը², մեկ այլ դեպքում

¹ Տե՛ս ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգիրք (ընդունվել է 17.06.1998թ., ուժի մեջ է մտել 01.01.1999 թ. ՀՀՊՏ 1998.09.09/20(53))

² Տե՛ս, օրինակ, ՇԴ/2108/02/16 քաղաքացիական գործով Շիրակի մարզի ընդհանուր իրավասության դատարանի 22.06.2016 թ. որոշումը:

հայցադիմումն ընդունում են վարույթ, ապա փորձում են պարզել արդյո՞ք օտարերկրյա պետությունը համաձայն է հրաժարվել իր անձեռնմխելիությունից, թե ոչ¹: Կարծում ենք, որ տվյալ հարցում անհրաժեշտ է մտցնել իրավական որոշակիություն, և օրենսգրքով սահմանել, թե ինչպես պետք է վարվեն ՀՀ դատարանները, երբ հայց է ներկայացվել օտարերկրյա պետության դեմ և հայցադիմումին չի կցվել տվյալ պետության իրավասու մարմնի համաձայնությունը դատական անձեռնմխելիությունից հրաժարվելու վերաբերյալ: Մեր կարծիքով լավագույն լուծումը ՔԴՕ՝ օտարերկրյա պետության դատական իմունիտետին նվիրված հոդվածում համապատասխան դրույթի ներառումն է, ըստ որի, **եթե ՀՀ դատարան հայց է ներկայացվել ընդդեմ օտարերկրյա պետության և չի կցվել տվյալ պետության իրավասու մարմնի համաձայնությունը դատական անձեռնմխելիությունից հրաժարվելու վերաբերյալ, ապա ՀՀ դատարանը վերադարձնում է հայցադիմումը, իսկ վարույթ ընդունելու դեպքում.**

1) **եթե պետության իրավասու մարմինը տալիս է դատական անձեռնմխելիությունից հրաժարվելու վերաբերյալ համաձայնություն, դատարանը քննում և լուծում է գործն ըստ էության,**

2) **եթե պետության իրավասու մարմինը չի տալիս համաձայնություն և/կամ վկայակոչում է իր դատական անձեռնմխելիություն-**

Հետաքրքիր է, որ դատարանը տվյալ գործով հայցադիմումը վերադարձնելիս, իր որոշման հիմքում դրել էր այն հանգամանքը, որ իբր հայցվորը, չներկայացնելով Ռուսաստանի Դաշնության իրավասու մարմինների կողմից տրված համաձայնություն դատական իմունիտետից հրաժարվելու մասին, ում դեմ ներկայացվել էր հայցը, չի պահպանել ՀՀ ՔԴՕ 92 հոդվածի 1-ին մասի 1-ին կետը, մասնավորապես, հայցադիմումում չի նշել հայցապահանջները հաստատող ապացույցները, ինչը, մեր կարծիքով, քաղաքացիական դատավարության նորմի սխալ կիրառում է, քանի որ պետության համաձայնությունը դատական իմունիտետից հրաժարվելու վերաբերյալ, մեր համոզմամբ, որևէ դեպքում չի կարող համարվել հայցապահանջը հաստատող ապացույց և այն չներկայացնելը չի կարող դիտարկվել որպես ՔԴՕ 87 հոդվածի 2-րդ կետի 5-րդ ենթակետով նախատեսված պահանջի չպահպանում:

¹ Տե՛ս, օրինակ, թիվ ԵԱՔԴ/4275/02/14 քաղաքացիական գործը

նը, դատարանը կարճում է գործի վարույթը՝ գործը դատարանին ենթակա չլինելու հիմքով,

3) եթե դատարանի կամ կողմի՝ անձեռնմխելիությունից հրաժարվելու վերաբերյալ հարցմանը պետության իրավասու մարմինը ողջամիտ ժամկետում որևէ պատասխան չի ներկայացնում, դատարանը հայցը թողնում է առանց քննության:

Ինչ վերաբերում է ՀՀ քաղաքացիական դատավարության նոր օրենսգրքի՝ ներկայումս շրջանառության մեջ դրված նախագծին (այսուհետ նան՝ Նախագիծ), ապա այն, ի սկզբանե, ամբողջությամբ վերարտադրել էր գործող ՔԴՕ իրավակարգավումն օտարերկրյա պետության իմունիտետի վերաբերյալ, և միայն վերջերս մեր կողմից ներկայացված առաջարկի հիման վրա նախագծում օտարերկրյա պետության դատական իմունիտետին վերաբերող 387 հոդվածը լրացվեց համապատասխան դրույթով, որով սահմանվեց, որ օտարերկրյա պետությունը կոնկրետ գործով համարվում է հրաժարված իր դատական իմունիտետից, եթե տվյալ գործով ինքն է հայց հարուցել Հայաստանի Հանրապետության դատարանում, որպես գործին մասնակցող անձ սեփական նախաձեռնությամբ ներգրավվել է Հայաստանի Հանրապետության դատարանում քննվող գործի վարույթին¹: Այսպիսով նշված դրույթով գոնե լուծում է տրվել այն դեպքին, որ երբ պետությունն ինքն է հայց հարուցում ՀՀ դատարան կամ գործի վարույթ է ներգրավվում որպես վեճի առարկայի նկատմամբ ինքնուրույն պահանջներ ներկայացնող երրորդ անձ, ապա դա ինքնըստինքյան նշանակում է, որ պետությունը հրաժարվել է իր իմունիտետից և առանձին դրա վերաբերյալ համաձայնություն չի պահանջվում, ինչն էլ իր հերթին գործին մասնակցող անձանց հնարավորություն է տալիս լիարժեքորեն օգտվել իրենց իրավունքների պաշտպանության՝ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքով սահմանված բոլոր միջոցներից, այդ թվում օտարերկրյա պետության դեմ հակընդդեմ հայց ներկայացնելու հնարավորությունից: Բացի այդ Նախագծի 387 հոդվածը լրացվեց նաև երրորդ մասով, որով

¹ http://moj.am/storage/files/legal_acts/legal_acts_7886870405861_K-1041.pdf

սահմանվեց, որ «Օտարերկրյա պետությունը համարվում է հրաժարված իր դատական իմունիտետից ցանկացած հայցի մասով, եթե տվյալ օտարերկրյա պետությունը տվյալ գործով հակընդդեմ հայց է ներկայացնում Հայաստանի Հանրապետության դատարան»:

Այսպիսով՝ Խորհրդային միության փլուզումից 25 տարի անց էլ Հայաստանի Հանրապետությունը շարունակում է հավատարիմ մնալ օտարերկրյա պետությունների անձեռնմխելիության հարցի վերաբերյալ Խորհրդային միությունից ժառանգած մոտեցմանը՝ ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքում ամրագրելով օտարերկրյա պետության բացարձակ անձեռնմխելիության տեսությունը: Մինչդեռ մեր համոզմամբ՝ նման իրավակարգավորումը ոչ միայն խիստ հնացած է և չի համապատասխանում առաջադեմ երկրներում ներկայումս տարածված իրավակարգավորմանը, այլ նաև հակասում է ՀՀ քաղաքացիական օրենսդրության կարևոր սկզբունքներից մեկին՝ քաղաքացիական հարաբերությունների մասնակիցների հավասարության սկզբունքին: Մեր կարծիքով նման իրավակարգավորումն առաջին հերթին վնասում է Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիների և իրավաբանական անձանց շահերը, խախտում նրանց իրավունքները, քանի որ վերջիններս, մտնելով մասնավոր իրավահարաբերությունների մեջ օտարերկրյա պետությունների հետ, ըստ էության, զրկվում են իրենց իրավունքները և օրինական շահերը դատական կարգով պաշտպանելու հնարավորությունից: Ինչ վերաբերում է օտարերկրյա պետությունների բացարձակ անձեռնմխելիության տեսության կողմնակիցների այն պնդմանը, թե օտարերկրյա պետության դեմ հայց միշտ էլ կարելի է ներկայացնել և խախտված իրավունքները պաշտպանել հենց օտարերկրյա պետության դատարանում, կամ պետությունը իր կամքով կհրաժարվի իր անձեռնմխելիությունից, ապա դա, մեր կարծիքով, ևս հարցի լուծում չէ, քանի որ առաջանում է, օրինակ, փոքր գումարների վերաբերյալ վեճերով իրավունքների պաշտպանության նման եղանակի դիմելու նպատակահարմարության և արդյունավետության հարցը: Սպասել, որ օտարերկրյա պետությունը կհրաժարվի իր անձեռնմխելիությունից, ևս լուծում չէ: Հետևաբար, ՀՀ-ում օտա-

րերկրյա պետությունների բացարձակ անձեռնմխելիության սկզբունքի կիրառումն առաջին հերթին վնասում է ՀՀ քաղաքացիների և իրավաբանական անձանց իրավունքների և օրինական շահերի պաշտպանությանը, իսկ նման իրավակարգավորման դրական կողմերը, մեր կարծիքով, բացակայում են: Անգամ, եթե ենթադրենք, որ որդեգրելով նման իրավակարգավորում, ՀՀ օրենսդիրը հույս է ունեցել, որ մյուս պետություններն էլ, ելնելով փոխադարձության սկզբունքից, Հայաստանի Հանրապետության նկատմամբ կիրակա-նացնեն նույն քաղաքականությունը, ապա, պետք է նշել, որ միջազգային փորձը վկայում է ճիշտ հակառակի մասին. այլ պետությունների դատարանները յուրաքանչյուր առանձին գործով օտարերկրյա պետության անձեռնմխելիության հարցը որոշելիս ղեկավարվում են միայն իրենց ազգային օրենսդրությամբ: Որպես օրինակ կարելի է բերել 1986 թ. ԱՄՆ դատարանում քննվող Ջեքսոնն ընդդեմ Չինաստանի Ժողովրդական Հարնապետության գործը՝ 1911 թ. Չինաստանի կողմից պարտատոմսերի թողարկման արդյունքում կուտակված պարտքի բռնագանձման վերաբերյալ, երբ Չինաստանի հայտարարությունը, առ այն, որ գործառությանին անձեռնմխելիության սկզբունքը չի կարող կիրառվել այն պետությունների նկատմամբ, որոնք իրենց օրենսդրության հիմքում դրել են պետությունների բացարձակ անձեռնմխելիության սկզբունքը, չընդունվեց ԱՄՆ դատարանի կողմից, քանի որ վերջինս նշված գործով կիրառում էր իր իրավունքը, մասնավորապես՝ 1976 թ. Օտարերկրյա պետության իմունիտետների մասին օրենքը¹:

Հաշվի առնելով վերոգրյալը՝ գտնում ենք, որ ՀՀ քաղաքացիների և իրավաբանական անձանց իրավունքները և օրինական շահերը լիարժեքորեն պաշտպանելու նպատակով Հայաստանի Հանրապետությունում անհրաժեշտ է հրաժարվել պետությունների բացարձակ անձեռնմխելիության սկզբունքից և մեր օրենսդրությունում ամրագրել՝ օտարերկրյա պետությունների գործառությանին անձեռնմ-

¹ Տե՛ս http://www.leagle.com/decision/19862284794F2d1490_12031/JACKSON%20v.%20PEOPLE'S%20REPUBLIC%20OF%20CHINA

խելիության սկզբունքը, ըստ որի օտարերկրյա պետությունը ՀՀ-ում օգտվում է անձեռնմխելիությունից միայն այն դեպքերում, երբ վեճն առաջացել է վերջինիս իշխանական գործողությունների իրականացման արդյունքում (**acta jure imperii**), իսկ եթե վեճն առաջացել է պետության՝ մասնավոր ոլորտում գործունեության, վերջինիս մասնավոր-իրավական գործողությունների (**acta jure gestionis**) արդյունքում, օտարերկրյա պետությունն անձեռնմխելիությունից չի օգտվում: Մեր կարծիքով, երբ օտարերկրյա պետությունը մեկ այլ պետության տարածքում մտնում է մասնավոր իրավահարաբերությունների մեջ տվյալ պետության քաղաքացիների և իրավաբանական անձանց հետ, այն ըստ էության հրաժարվում է իր ինքնիշխան կարգավիճակից և հանդես է գալիս որպես մասնավոր անձ՝ իր վրա տարածելով այն պետության իրավունքը և նրա դատարանների իրավասությունը, որի տարածքում ծավալել է այդ գործունեությունը, հետևաբար պետությունների գործառության անձեռնմխելիության սկզբունքի կիրառումը և առանձին քաղաքացիաիրավական վեճերով օտարերկրյա պետության անձեռնմխելիությունը չճանաչելը որևէ դեպքում չի խախտում պետության անձեռնմխելիության հիմքում ընկած և ՄԱԿ կանոնադրության 2-րդ հոդվածի 1-ին կետում ամրագրված պետությունների հավասարության սկզբունքը:

Որպես հետահար նպատակ՝ կարծում ենք՝ անհրաժեշտ է գործառության անձեռնմխելիությունը իրենց իրավակարգավորումների հիմքում դրած այլ պետությունների օրինակով (ԱՄՆ, ՌԴ, Մեծ Բրիտանիա և այլն) ՀՀ-ում ընդունել պետությունների անձեռնմխելիության հետ կապված բոլոր հարցերը մանրամասն կանոնակարգող օրենք: Մինչ այդ անհրաժեշտ է ՀՀ քաղաքացիական դատավարության օրենսգրքում ամրագրել պետությունների սահմանափակ անձեռնմխելիության սկզբունքը՝ դատական իմունիտետին վերաբերող հոդվածի առաջին մասը շարադրելով հետևյալ բովանդակությամբ. «Դատարանում օտարերկրյա պետության դեմ հայց հարուցելը, նրան որպես երրորդ անձ գործին մասնակից դարձնելը, օտարերկրյա պետությանը պատկանող՝ Հայաստանի Հանրապետության տարածքում գտնվող գույքի վրա արգելանք դնելը ու դրա նկատ-

մամբ հայցի ապահովման այլ միջոցներ ձեռնարկելը, դատարանի վճռի հարկադիր կատարման կարգով այդ գույքի վրա բռնագանձում տարածելը թույլատրվում է միայն համապատասխան պետության իրավասու մարմինների համաձայնությամբ, եթե այլ բան նախատեսված չէ Հայաստանի Հանրապետության միջազգային պայմանագրերով, սույն օրենսգրքով և այլ օրենքներով», իսկ արդեն հաջորդ հոդվածով թվարկել բոլոր այն բացառությունները, երբ օտարերկրյա պետությունը ՀՀ-ում անձեռնմխելիությունից չի օգտվում /օտարերկրյա պետության կողմից առևտրային բնույթի գործարքներ կնքելը, որոնց կատարման վայրը Հայաստանի Հանրապետությունն է, ֆիզիկական անձանց հետ (բացառությամբ հենց օտարերկրյա պետության քաղաքացիների) աշխատանքային պայմանագրերի կնքումը, եթե այդ աշխատանքները պետք է կատարվեն ՀՀ-ում, օտարերկրյա պետության կողմից վնասի պատճառումը, եթե այն տեղի է ունեցել ՀՀ-ում և այլն¹: Նման իրավակարգավորումը հնարավորություն կտա խուսափել պետությունների գործառության անձեռնմխելիության տեսությունը կիրառող պետությունների դատական պրակտիկայում առաջացող և իրավագետների կողմից որպես դրա հիմնական թերություն ներկայացվող այն խնդրից, ըստ որի չկա հստակ տարանջատում թե պետության կողմից որ գործողությունը պետք է համարել իշխանական, որ գործողությունները մասնավոր բնույթի²: Տվյալ դեպքում օրենսդրորեն հստակ կսահմանվեն մասնա-

¹ Սույն հոդվածի շրջանակներում նպատակահարմար չենք համարում առանձին անդրադառնալ բոլոր այն դեպքերին, երբ օտարերկրյա պետությունը չի օգտվի անձեռնմխելիությունից նշված բացառությունների սահմանումը թողնելով օրենսդրի հայեցողությանը: Մինևույն ժամանակ նման բացառությունների օրինակների կարելի է ծանոթանալ, 2004 թ.ՄԱԿ-ի և 1972 թ. Եվրոպական կոնվենցիաներում, ՌԴ 03.11.2015 թ. «Օտարերկրյա պետության և օտարերկրյա պետության՝ ՌԴ-ում գտնվող գույքի անձեռնմխելիության մասին» օրենքում, ԱՄՆ 1976թ. պետության իմունիտետների մասին օրենքում և այլն:

² Տե՛ս, օրինակ, Արմեն Հայկյանց Միջազգային մասնավոր իրավունք, Երևան, ԵՊՀ հրատ. 2010, էջեր 201-202, Лебедев С. Н. О современной буржуазной практике в области иммунитета государства от иностранной

վոր բնույթի գործողությունները՝ ազատելով դատարաններին նման տարանջատում կատարելու դժվար առաքելությունից:

Անդրադատնալով պետությունների գործառույթային անձեռնմխելիության և դրա հետ կապված առանձին գործերով օտարերկրյա պետության անձեռնմխելիությունը չճանաչելու խնդրին անհրաժեշտ ենք համարում անդրադատնալ ևս մեկ հարցի: Գրականության մեջ առանձնացնում են պետությունների անձեռնմխելիության երեք տեսակ՝ 1. Դատական անձեռնմխելիություն այսինքն՝ օտարերկրյա պետության ընդդատյա չլինելը մեկ այլ պետության դատարանների իրավասությանը, 2. անձեռնմխելիություն այլ պետության դատարան ներկայացված հայցի ապահովումից, ինչը նշանակում է, որ օտարերկրյա պետության գույքի նկատմամբ հայցի ապահովման շրջանակներում արգելանք չի կարող կիրառվել, 3. անձեռնմխելիություն՝ դատական ակտերի հարկադիր կատարումից, ինչը նշանակում է, որ օտարերկրյա պետության գույքի նկատմամբ չեն կարող կիրառվել այլ պետության դատական ակտերի հարկադիր կատարման միջոցներ¹: Գրականության մեջ տարածված է այն տեսակետը, որ անգամ, երբ օտարերկրյա պետությունը հրաժարվում է իր դատական անձեռնմխելիությունից, կամ երբ պետությունների գործառույթային անձեռնմխելիության հիմքով կոնկրետ վեճով չի ճանաչվում վերջինիս անձեռնմխելիությունը, դա միայն վերաբերում է դատական անձեռնմխելիությանը, իսկ անձեռնմխելիությունը հայցի ապահովումից և դատական ակտերի հարկադիր կատարման միջոցներից որևէ դեպքում չի կարող սահմանափակվել²: Դա բացատրվում է այն հանգամանքով, որ անձեռնմխելիության վերջին երկու տեսակները տարբերվում են դատական անձեռնմխելիությունից նրանով, որ կապված են այլ պետությանը պատկանող գույքի նկատմամբ

юрисдикции // Советский ежегодник международного права., Москва, 1960 թ., էջ 293:

¹ Տե՛ս և Вопросы международного частного права // Богуславский М. М. Иммуниет иностранного государства и его собственности. Москва, 1956թ., էջեր 60-63:

² Տե՛ս նույն տեղում:

Վիաստացի կալանք կիրառելու իրենցից ներկայացնում են պետության նկատմամբ ներգործության ավելի լուրջ միջոցներ, հետևաբար բազմաթիվ հեղինակներ պնդում են, որ անձեռնմխելիության նշված տեսակների սահմանափակումը հնարավոր է միայն պետության ուղղակի համաձայնությամբ: Այս դիրքորոշումը ամրագրվել է նաև մի շարք նորմատիվ իրավական ակտերում, մասնավորապես «Պետությունների անձեռնմխելիության մասին» եվրոպական կոնվենցիայում, որտեղ արգելվում է օտարերկրյա պետության գույքի նկատմամբ հարկադիր միջոցների կիրառումն առանց վերջինիս համաձայնության: Նման իրավակարգավորում են պարունակում նաև 2004թ. «Պետությունների և նրանց սեփականության յուրիսդիկցիոն իմունիտետների մասին» ՄԱԿ-ի կոնվենցիան (հոդված 18 և 19)¹, Պետության անձեռնմխելիության մասին ակտը (հոդված 13): Մեր կարծիքով նման մոտեցումն այնքան էլ ընդունելի չէ: Կարծում ենք, որ երբ պետության օրենսդրությամբ սահմանված է, որ օտարերկրյա պետությունը տվյալ իրավահարաբերությունների հետ կապված վեճերով չի օգտվում դատական անձեռնմխելիությունից կամ կոնկրետ գործով օտարերկրյա պետությունը ինքն է հրաժարվել իր դատական անձեռնմխելիությունից, ապա նա չի կարող հավակնել հայցի ապահովումից և հատկապես դատական ակտերի հարկադիր կատարումից անձեռնմխելիությանը: Այլապես կստացվի մի իրավիճակ, երբ անձը հայց է ներկայացրել դատարան ընդդեմ օտարերկրյա պետության, հայցը ընդունվել է վարույթ տվյալ վեճով օտարերկրյա պետության՝ դատական անձեռնմխելիությունից չօգտվելու կամ պետության կողմից իր դատական անձեռնմխելիությունից հրաժարվելու հիմքով, հայցվորը ծախսել է ժամանակ և ֆինանսական միջոցներ, դատական բարդ գործընթացների արդյունքում ստացել է իր օգտին կայացված դատական ակտ՝ օժտված պարտադիրության և կատարելիության հատկանիշներով, որը, սակայն, ի չիք է դառնում, քանի որ չի կարող կատարվել օտարերկրյա պետության՝ դատական ակտերի հարկադիր կատարման միջոցներից անձեռնմխելիության

¹ http://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/4_1_2004.pdf

հիմքով: Փաստորեն այս դեպքում տեղի ունեցած ողջ դատավարությունը և դրա արդյունքում կայացված դատական ակտը դառնում են առարկայագուրկ, իսկ դատական անձեռնմխելիության սահմանափակումը կամ դրանից հրաժարումը դառնում է բացարձակապես անհիմաստ: Եվրոպական դատարանը իր մի շարք գործերով կայացված վճիռներում բազմիցս նշել է, որ դատական պաշտպանության իրավունքը տեսիլքի է նման, երևութական է, եթե ներպետական օրենսդրությունը թույլ է տալիս վերջնական դատական ակտին մնալ չկատարված¹: *Հետևաբար կարծում ենք, որ անհրաժեշտ է ՀՀ ՔԴՕ-ով նախատեսել նորը, ըստ որի՝ երբ օտարերկրյա պետությունը ՔԴՕ-ով սահմանված դեպքերում և կարգով կոնկրետ գործով չի օգտվում կամ ինքնակամ հրաժարվել է դատական անձեռնմխելիությունից, ապա նա չի օգտվում նաև տվյալ գործի արդյունքում կայացված դատական ակտի հարկադիր կատարումից անձեռնմխելիության իրավունքից: Միաժամանակ անհրաժեշտ է նախատեսել պետությանը պատկանող գույքի այն տեսակները, որոնց նկատմամբ հայցի ապահովման կամ դատական ակտերի հարկադիր կատարման միջոցներ չեն կարող կիրառվել (օրինակ՝ գույքը, որն օգտագործվում է կամ նախատեսված է օգտագործել դիվանագիտական կամ հյուպատոսական, ներկայացուցչությունների, առաքելությունների, միջազգային կազմակերպությունների, պատվիրակությունների գործառնությունների իրականացման համար, կամ ռազմական նպատակների կամ խաղաղասպահ գործողությունների համար օգտագործվող գույքը կամ գույք, որը գիտական, մշակութային կամ պատմական արժեք է ներկայացնում և այլն):*

Ամփոփելով վերոգրյալը՝ ցանկանում ենք ևս մեկ անգամ նշել, որ անհրաժեշտ է ՀՀ քաղաքացիների և իրավաբանական անձանց իրավունքները և օրինական շահերը լիարժեքորեն պաշտպանելու, անձանց դատական պաշտպանության իրավունքը անխոչընդոտ իրականացնելու նպատակով հրաժարվել ՀՀ իրավակարգավորումներ-

¹ Տե՛ս Մեդրյան Ս. Գ., Առաջին ատյանի դատարանի քաղաքացիական գործերով դատական ակտերը: ԵՊՀ հրատ.: Երևան, 2010թ., էջ 163:

րի հիմքում ընկած պետությունների բացարձակ անձեռնմխելիության տեսությունից և մեր օրենսդրությունում ամրագրել՝ օտարերկրյա պետությունների գործառնությանին անձեռնմխելիության սկզբունքը՝ ըստ որի, եթե օտարերկրյա պետության հետ վեճն առաջացել է վերջինիս մասնավոր-իրավական գործողությունների (*acta jure gestionis*) արդյունքում, օտարերկրյա պետությունը անձեռնմխելիությունից չի օգտվում: ՀՀ ՔԴՕ-ում անհրաժեշտ է հստակ սահմանել նաև այն իրավահարաբերությունների շրջանակը, որոնց դեպքում օտարերկրյա պետությունը չի օգտվում իր անձեռնմխելիությունից:

Միաժամանակ կարծում ենք, որ օտարերկրյա պետությունների գործառնությանին անձեռնմխելիության սկզբունքի ուժով օտարերկրյա պետության դատական անձեռնմխելիության սահմանափակումը պարտադիր հանգեցնում է հայցի ապահովման և դատական ակտերի հարկադիր կատարման միջոցներից անձեռնմխելիության սահմանափակման և, եթե օտարերկրյա պետությունը ՀՀ դատարանում որևէ գործով չի օգտվում դատական անձեռնմխելիությունից, այն չի կարող տվյալ գործով պահանջել անձեռնմխելիություն նաև հայցի ապահովման և/կամ հարկադիր կատարման միջոցների կիրառումից:

THE ISSUE OF JURISDICTIONAL IMMUNITY OF A FOREIGN STATE IN CIVIL PROCEDURE OF THE RA

Pavel Tadevosyan

*Assistant Professor of the YSU Chair of Civil Procedure,
Candidate of Legal Sciences*

The current article discusses issues relating to judicial immunity of States, the relevance of the problem of judicial immunity of States, the theory of absolute immunity of a foreign country prescribed by the Civil Procedure Code of RA, referring to its advantages and disadvantages, as well as problems arising in that regard.

Special attention is paid to the question of how the courts should act when a claim against a foreign state is filed, however consent of that State

is not attached to the case, since in the absence of clear legal regulation the judicial practice lacks a common approach on such issues. As a solution to this problem, the author suggests to establish a new provision in the legislation according to which if a claim is filed against a foreign state, and the consent of the competent authority of that State waiving judicial immunity is not attached, the court returns the claim. In case the court admits the case the court shall consider the case in essence if the relevant authority of that State gives the consent to waive the judicial immunity. In case the relevant authority of the foreign States refuse to give such a waiver or in case of referral of that state to the judicial immunity the court shall terminate the examination of the case for not being subject to the examination by the court.

It is also suggested in the article to reject the theory of absolute immunity and to fix the principle of the functional immunity of foreign states, according to which in cases where a legal dispute with a foreign country emerged as a result of the private-legal acts of the state (*Acta jure gestionis*), the latter shall not have the right to make use of its immunity. At the same time it was proposed to establish a legal framework within which a foreign State shall not have the right to use its immunity.

ПРОБЛЕМА СУДЕБНОГО ИММУНИТЕТА ИНОСТРАННОГО ГОСУДАРСТВА В ГРАЖДАНСКОМ ПРОЦЕССЕ РА

Павел Тадевосян

*Ассистент кафедры гражданского процесса ЕГУ,
кандидат юридических наук*

В статье затрагиваются вопросы, касающиеся судебного иммунитета государств, актуальности проблем судебной неприкосновенности, обсуждается теория абсолютного иммунитета, изложенного в ГПК РА, ее негативные аспекты и проблемы. Особое внимание уделяется вопросу о том, как должны действовать суды, когда к иску против иностранного государства не приложено согласие этого государства, так как при отсутствии четкого правового регулирования отмечается противоречивая судебная практика. В качестве решения

этой проблемы, предлагается прописать новое положение в законодательстве, предусматривающее, что если в суд был подан иск против иностранного государства и к иску не прилагается согласие компетентного органа этого государства, отказывающегося от судебного иммунитета, суд возвращает иск. В случае, если суд принимает иск на рассмотрение, то должен рассмотреть дело по существу, если соответствующий орган этого государства дает согласие на отказ от судебного иммунитета. В случае, если соответствующие органы иностранных государств отказываются давать такое согласие и/или в случае ссылки на их судебный иммунитет, суд прекращает рассмотрение дела на том основании, что дело не является предметом рассмотрения судом.

В статье также предлагается отказаться от принципа абсолютной теории иммунитета и закрепить в законодательстве функциональный иммунитет иностранных государств, т.е. в тех случаях, когда судебный спор с иностранным государством возник от частно-правовых актов государства (*Acta jure gestionis*), иностранное государство не пользуется иммунитетом. В то же время предлагается создать правовые рамки, при которых иностранное государство не может пользоваться своим иммунитетом.

Բանալի բառեր՝ դատական իմունիտետ, պետության դատական անձեռնմխելիության սահմանափակում, հայցեր օտարերկրյա պետությունների դեմ, օտարերկրյա պետության անձեռնմխելիություն, բացարձակ անձեռնմխելիության սկզբունք, գործառնությանն անձեռնմխելիության սկզբունք, *acta jure imperii, acta jure gestionis*

Keywords: *judicial immunity, limiting the judicial immunity of foreign states, claims against a foreign state, the principle of absolute immunity, the principle of functional immunity, Acta jure imperii, Acta jure gestionis*

Ключевые слова: *судебный иммунитет, ограничение судебного иммунитета иностранных государств, иски против иностранного государства, принцип абсолютного иммунитета, принцип функционального иммунитета, Acta jure imperii, Acta jure gestionis*